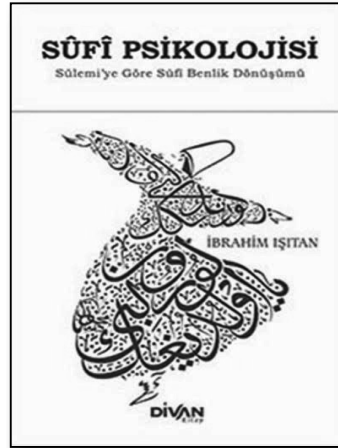

■
İBRAHİM İŞTAN,
SÛFİ PSİKOLOJİSİ: SÛLEMİ'YE GÖRE SÛFİ BENLİK DÖNÜŞÜMÜ,
Divan Kitap, Ankara 2014, 355 S.

Doktora Öğrencisi

CEMİLE AYGÜL SAĞIR

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
sagircemile@hotmail.com

“Sûfi yaşamın hedeflediği benlik dönüşümünün nihai amacı alt benliğin arzu ve isteklerine karşı hürriyeti sağlamaktır.” (s. 173)

İnsanın kendini (nefsini) tanıma sürecinde yaşadığı benlik dönüşümünü konu edinen tasavvuf, bu dönüşümün sağlanması için bazı yöntemler geliştirmiştir. Mutasavvıflar benlik dönüşümünde yaşanan olumlu davranış değişikliklerini ele alan risâleler kaleme almışlardır. İnceleyeceğimiz çalışmada eseri temel alınan Abdurrahman Sülemî (H. 325/M. 937- H. 412/M. 1021)’de bu konuda risaleler yazmış sûfilere biridir.

Sülemî, hadis, tefsir ve fıkıh gibi zahirî ilimleri tahsil edip eserler yazmıştır. Kendisine ait zengin bir kütüphane kurmuştur. Tasavvufta müşidi Ebü’l-Kâsım Nasrâbâdî’dir. Abdülkerîm Kuşeyrî, Ebu Nuaym İsfahânî ve Ebû Abdurrahman Cüveynî tanınmış öğrencilerindedir. Eserleri özellikle son zamanlarda büyük önem kazanmış ve çeşitli baskıları yapılmıştır. On risâlesi Süleyman Ateş tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.

İbrahim Işıtan tarafından hazırlanan ve Divan Kitap tarafından basılan eserde tasavvufta benlik dönüşümü meselesi değerlendirilmiştir. Bu konuda başka çalışmaları da bulunan Işıtan, kitabında klasik dönem sûfi müelliflerinden Sülemî’ye göre tasavvufî yaşamın oluşturduğu manevî yapıyı ele almaktadır. Çalışmada amaç, tasavvuf ve psikoloji arasındaki ilişkiyi akademik bir düzlemde incelemektir.

Kitabın ön kapağında bir Mevlevî dervişin giymiş olduğu tennurenin üzerinde Mevlânâ’ya ait olan “*Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol*” sözü Osmanlıca olarak yer almaktadır. Tasavvuf alanında hazırlanmış bir eser için uygun bir tasarımdır denilebilir. Bazı mutasavvıflar semâ’nın sûfilerin kalbini Allah’a yönelttiğini ve nefsi arındırdığını belirtmişlerdir. Mürid bu yolla bir tür manevî dönüşüm yaşamaktadır.

Eser giriş ve üç bölümden müteşekkildir. Giriş bölümünde psikolojinin konusu ve sûfi benlik dönüşümü hakkında bilgi verilmiştir. Akademik alanda sûfi psikolojisine yeterince yer verilmemesinin nedenleri üzerinde durulmuştur. Sûfi bireyin algı, düşünce, tutum ve davranışlarını kendine has yöntemlerle inceleyen sûfi psikolojisinin, genel psikolojiye ve onun alt dalı olan din psikolojisine katkı sağlayabileceği ifade edildikten sonra her iki bilim arasındaki ortak alana değinilmiştir. Çağımızın vebası olarak tanımlanan depresyonun tanımı yapıp tasavvufî yaşamın ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerine

değnilmiştir. İnsanların tutum ve davranışlarını inceleyen tek bilimin modern psikoloji olmadığı, bu konuda tasavvuf alanında da değerli çalışmaların bulunduğu dile getirilmiştir. Son olarak, araştırmacı neden Sülemî'yi tercih ettiğini açıklayıp hayatı hakkında kısa bir bilgi verdikten sonra onun sûfi psikolojisindeki öneminden bahsetmiştir.

Birinci bölümde, "Sûfi Psikolojisi" başlığı altında, sûfi yaşamın ruh sağlığına katkısı, sûfi benlik dönüşümü ve bununla ilgili temel kavramlar hakkında bilgi verilmiş, tasavvuf ve psikoloji arasındaki ilişkiye değnilmiştir. Her ikisinin amaçları benzer olsa da kullandıkları metodların farklılığı dikkat çekmektedir. Sûfi psikolojisinde ruha dayalı insan algısı öne çıkarken modern psikoloji nesnel ve empirik bir çalışma metodu kullanmakta, dolayısıyla psikolojik çözümlenmeleri sınırlı kalmaktadır. Çünkü yalnızca gözlemlenebilen davranışlar üzerinde durmaktadır. Sûfi psikolojisinde olduğu gibi bireyin öznel deneyimlerini kavrayıp aşkın boyutuna inememektedir. Diğer taraftan bireylerin tutum ve davranışlarını, manevî hal ve makamları inceleyen sûfi psikolojisi, çok katmanlı bir varlık olan insanın bir üst basamağa çıkmasının yöntem ve uygulamalarını göstermektedir.

Birinci bölümde, sûfi yaşamın ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkisi üzerinde de durulmaktadır. Pozitif bir benlik dönüşümü yaşayan birey, olumsuz tutum ve davranışlardan uzaklaşmaktadır. Beden, nefis, kalp, ruh ve akıl kavramları hakkında da bilgi verilmiş, bunların kişilik gelişimindeki öneminden kısaca bahsedilmiştir.

İkinci bölümde, sûfi benlik dönüşümünün tanımı, amacı, aşamaları ve temel kavramları üzerinde durulmuştur. Sülemî'ye göre bireyin sûfi benlik dönüşümündeki hal ve makamları ele alınmıştır. Bu dönüşümün hedefi, motivasyonun neden bir mürşide bağlanması gerektiği ve bunun birey üzerindeki etkisi aktarılmıştır.

Yaratıcı'ya bağlanma, nefsi küçük görme, nefsin arzu ve isteklerine karşı gelme, bireysel kusurlarla ilgilenme, kendini üstün görme duygusundan kurtulma, başkalarını kendine tercih etme ve ibnü'l-vakt olma gibi ahlâkî tutumlardan bahsedilmiştir. Sülemî'ye göre benlik dönüşümünü sağlayan ahlâkî davranışlar; vefa, tevazu, şefkat, kanaat, cömertlik ve insanlarla iyi geçinmektir. Bireyi bu dönüşüme motive eden unsurlar ise maddî dünya ile olan ilişkiyi azaltma, güzel tutum

ve davranışlar edinme, Allah ile yakınlık kurma, O'na bağlanma motivasyonu ve başkalarından beklenti içinde olmamaktır.

Üçüncü bölümde, sağlıklı bir benlik dönüşümünü engelleyen nedenler incelenmiş, nefsin kusurları ve bunların tedavisi üzerinde durulmuştur. Bireyde ki tutum ve davranış bozuklukları sûfî psikolojisi açısından ele alınmış, sebepleri ve çözüm yolları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bölümde dengeli ve sağlıklı bir yaşam için ilk olarak bireyin kendisine, Allah'a ve son olarak bireyin diğer insanlara karşı kusurları tasavvufî bağlamda incelenmiştir. Hevâ ve şehvete uymak, şeytanın hilelerine karşı uyanık olmamak, gaflet, tembellik ve çalışmayı terk etmek, dışını süslemek, baş olmayı istemek, yalan konuşmak, uzun emel beslemek, hased, hırs, tamah, dünyaya meyletmek, öfke ve intikam duyguları manevî olgunlaşmayı engelleyen bireysel unsurlardan bazılarıdır.

Yaratıcı ile ilgili benlik dönüşümüne engel olan unsurlar ise Allah ile ülfet etmemek, ibadet ve taatlerden zevk almamak, ilâhî huzurda olduğu şuurundan uzak bir şekilde kulluk, dinî vazifeleri ihmal, günahlarda ısrar ve ilâhî iradeye kulak vermemektir. Allah'tan yüz çevirenlerle birliktelik, diğer insanlara karşı üstünlük taslamak, onların ayıp ve kusurları ile meşguliyet, dışına özen gösterip kalbini düzeltmekten gaflet, ibadetleri insanların bilmesi amacı ile açıktan yapmak ise başkaları ile ilgili kaçınılması gereken davranışlardandır.

Sonuç bölümünde genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Burada benlik algısının tanımı, bireyin yaşamı, tutku ve davranışları üzerindeki etkisi, sûfî psikolojisinin ve modern psikolojinin mutluluğa yaklaşımı değerlendirilmiştir.

Yazar, kaynakçadan sonra eklediği dizin ile konuların takibini ve bilgiye ulaşmayı okuyucuya kolaylaştırmıştır. Dipnotlar alan dışı okuyucuların konuyu anlamasını kolaylaştıracak muhtevaya sahiptir. Modern psikolojiye dair terimler üzerinde özenle durulmuştur. Kitapta sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Yazar, hem psikoloji biliminin hem de tasavvuf ilminin konu ile alakalı klasik ve çağdaş literatüründen yararlanmıştır.

İnsan davranışları ve bunun yansımalarının incelendiği "Sûfî Psikolojisi" kitabı, tasavvuf ve psikolojinin ortak noktalarına dikkat çekmesi açısından önemlidir. İçeriği ile bu alanda çalışanlara ya da konuya ilgi duyanlara kaynaklık edebilecek niteliktedir.